

STRAFRECHT, JOURNALISTIEK EN SOCIAALDEMOCRATIE

JAAP DE HULLU

Strafrecht, journalistiek
en sociaaldemocratie

Leven en werk van Thijs van Veen
(1920-2006)

WJS Uitgevers

Omslagontwerp: Nick van Silfhout, Den Haag

Ontwerp binnenwerk: Mijke Wondergem

Verzorging binnenwerk: Peter Tychon

© 2026 Jaap de Hullu | WJS Uitgevers

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige ander manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatieo werken (art. 16 Auteurswet) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

ISBN 978-94-93458-66-6

NUR 820

wjs-uitgevers.nl

INHOUD

TER INLEIDING	9
Thijs Willem van Veen (1920-2006)	9
Vraagstelling en opbouw van deze biografie	10
Iets over de auteur	12
 HOOFDSTUK 1	
Een hecht, rood en ambitieus gezin, kantelpunten in de oorlog (1920-1945)	15
Gezin en afkomst	15
Sociaaldemocratie in die tijd	20
Begin van de rechtenstudie in Utrecht en Groningen (1938-1940)	22
De Sociaaldemocratische Studentenclub (SDSC)	24
Het bijzondere studiejaar 1940	26
Gevangen in het Oranjehotel in 1941	28
Strafproces voor het <i>Sondergericht</i> in 1942	32
Onderduiken in Blankenheim	38
Illegaal verder studeren in Groningen	42
Leermeester M.P. Vrij	44
Verkering met Ruurdje van der Heide	45
Uitkijken naar de bevrijding, vage literaire ambitie	50
Nadenken over een loopbaan	54
 HOOFDSTUK 2	
Eerste stappen in de journalistiek en het strafrecht (1945-1949)	59
De bevrijding en <i>Het Vrije Volk</i>	59
Toch eerst strafrecht op de universiteit	63
Trouwen en andere belevenissen	67
Vrij naar de Hoge Raad, Van Veen alleen verder	69
Proefschrift over <i>Generale preventie</i>	71
Redactiechef bij <i>Het Vrije Volk</i> in Groningen	78
Een tussenjaar op weg naar <i>Het Vrije Volk</i> in Amsterdam met een lange tussenstop in Parijs	81
 HOOFDSTUK 3	
Lid van de hoofdredactie van <i>Het Vrije Volk</i> (1949-1961)	85
Verhuizen naar Amsterdam en Santpoort	85
Werken onder hoofdredacteur Voskuil	86

De Partij van de Arbeid in die jaren	88
<i>Het Vrije Volk</i> als partijkrant	89
Het karakter van de krant	92
Zelf schrijven in de krant en voor de partij	96
Bestuurlijke activiteiten in de journalistiek	101
Gezinsleven	102
Strafrechtelijk publiceren in de avonduren	106
Het strafrechtelijke netwerk van het Colloquium-Vrij	110
Drie algemene publicaties	112

HOOFDSTUK 4

Hoofredacteur van <i>Het Vrije Volk</i> (1961-1968)	117
Een benoeming die schaduwen vooruit wierp	117
Hoofredactionele commentaren	119
Andere bijdragen in en buiten de krant	127
Beeld van de krant als geheel	130
Contact met redacteurs	133
Band met de Partij van de Arbeid	138
Bestuurlijke activiteiten in de journalistiek	143
Gezinsleven	145
Strafrecht in de avonduren	147
De krant in zwaar weer	150
Los van de Partij van de Arbeid	156
Ontslag	158
Terugblik op het hoofredacteurschap door zichzelf en anderen	160

HOOFDSTUK 5

Hoogleraar strafrecht in Groningen van 1968 tot 1987	167
Snel een ander leven na het ontslag bij <i>Het Vrije Volk</i>	167
Plan van aanpak	170
Een veelzeggende intrede in de rechtenfaculteit met de oratie <i>De straf als instrument</i>	171
Afscheid van de journalistiek en de actieve politiek	174
Bestuurlijk werk in de faculteit	179
Weer onderwijs geven	182
Genieten van een eigen vakgroep met 'de jongens van Van Veen'	185
Indringend en enthousiast het goede voorbeeld geven	191
Bijna alleen maar goede herinneringen	196
Van Veen als promotor: nadruk op teksten en uitwerking in de praktijk	197
Concentratie op het Nederlandse strafrecht; Groningse school?	201
Nevenactiviteiten in het strafrecht	204

Ondertussen aan het thuisfront	213
Een liber amicorum als bekroning in 1985	220
Emeritaat en afscheid van zijn vakgroep in 1987, oprichting van de Groninger Kring	222
Maar toch ook nog wat doorwerken	225

HOOFDSTUK 6

Strafrechtelijke publicaties in de periode 1968 tot 1995	229
Visie op wetenschappelijk onderzoek	229
Binnenstormen in de strafrechtelijke wereld (1969-1974)	232
<i>Een indrukwekkend eerste jaar</i>	232
<i>Breed schrijven</i>	235
<i>Wederrechtelijkheid als thema</i>	238
<i>Toonaangevend geworden</i>	240
Gevestigde autoriteit (1975-1980)	241
<i>Strafuitsluitingsgronden</i>	241
<i>Beleid</i>	243
<i>Beoordeling van actualiteiten</i>	244
<i>Sanctierecht</i>	246
Oogsttijd (1981-1987)	248
<i>Ons Strafrecht, de boekenreeks Van Bemmelen/Van Veen</i>	248
<i>Gewone publicaties</i>	255
<i>Meedoen aan vriendenbundels</i>	257
<i>1986 als bijzonder jaar</i>	260
Doorschrijven na het emeritaat (1987-1995)	262
<i>Gewoon doorschrijven vanuit huis</i>	262
<i>Juristenportretten</i>	265
Twee bijzondere soorten publicaties: editorials en noten	269
<i>Inleiding</i>	269
<i>Editorials in Delikt en Delinkwent (het vakblad voor strafrechtjuristen)</i>	270
<i>Editorials in RM Themis (eerbiedwaardig algemeen juridisch tijdschrift)</i>	276
<i>Beeld van de editorials</i>	281
<i>Rechtspraak annoteren in de NJ</i>	282
<i>Eerste noten</i>	284
<i>De strafoplegging, de strafmotivering en een voorbeeld</i>	285
<i>Materieel strafrecht</i>	288
<i>Enkele varia</i>	290
<i>Laatste noten en waardering</i>	293
Beoordeling van het strafrechtelijk werk als geheel	295
Rode draden in het strafrechtelijk werk	299

HOOFDSTUK 7

Dwarsverbanden tussen strafrecht, sociaaldemocratie en journalistiek?	303
Inleiding	303
Verband tussen sociaaldemocratie en strafrecht?	303
<i>Beginselprogramma's van de Partij van de Arbeid</i>	304
<i>Strafrechtelijke auteurs</i>	306
<i>Strafrechtelijke kopstukken uit de Partij van de Arbeid</i>	310
<i>Van Veen zelf</i>	312
Verband tussen journalistieke achtergrond en strafrechtelijke publicaties?	316

HOOFDSTUK 8

Hoogleraar af, pensioen en laatste jaren (1987-2006)	319
Leuke dingen doen	319
Weer gedichten schrijven	320
Band met zijn zonen	323
Een bijzondere grootvader voor zijn kleinkinderen	325
Een beetje terugkijken op het werkend leven	329
Toch nog een paar strafrechtelijke publicaties	330
Het Colloquium-Vrij en de Groninger Kring	333
Afnemende gezondheid, terugblikken in gedichten	336
Laatste jaren	340

HOOFDSTUK 9

Afsluiting	345
Voortleven als strafrechtsman	345
Wie was Van Veen?	348
Slotopmerking	351

VERANTWOORDING	355
Bronnen en bronvermelding	355
Dank	357

AFBEELDINGEN	359
---------------------	------------

Ter inleiding

THIJS WILLEM VAN VEEN (1920-2006)

Thijs Willem van Veen (roepnaam Thijs, maar voor de meesten: Van Veen) was in de laatste decennia van de vorige eeuw een toonaangevend, invloedrijk en alom aanwezig hoogleraar strafrecht. Maar voordat hij in 1968 in die functie in Groningen werd benoemd, had hij heel ander werk gedaan. Hij was direct na de bevrijding in 1945 met zijn vader betrokken bij de oprichting van *Het Vrije Volk* en de noordelijke edities daarvan. Nadat hij twee jaar op de universiteit als assistent strafrecht had gewerkt en zijn proefschrift had geschreven, stapte hij in 1947 voor lange tijd over naar zijn krant. Tot 1961 werkte hij als adjunct onder hoofdredacteur Klaas Voskuil, daarna werd hij zelf hoofdredacteur. Dat waren ook politiek gezien belangrijke functies. *Het Vrije Volk* had een eigen plaats in het verzuilde Nederland en was innig verbonden met de Partij van de Arbeid. De ondertitel van de krant was: *democratisch-socialistisch dagblad*. Het zou vele jaren de grootste krant van Nederland zijn. Hoe woelig de jaren zestig waren (voor de krant, de partij en de maatschappij) heeft hij direct en van nabij meegemaakt.

Zijn jeugd was al sterk sociaaldemocratisch gekleurd geweest. Zijn ouders hadden elkaar, om het beeld te schetsen, ontmoet op een Paascongres van de SDAP (Sociaal-Democratische Arbeiderspartij) en waren beiden lid van de Kwekelingen Geheelonthouders Bond. Zij vormden een harmonieus en ambitieus gezin waarin men verder wilde komen in het maatschappelijke leven. Van Veen zou zijn familie en zijn eigen gezin zijn leven lang als een bastion ervaren. In de Tweede Wereldoorlog werd hij door de Duitsers opgepakt vanwege zijn lidmaatschap van de Sociaal-Democratische Studenten Club in Groningen. Hij zat ruim negen maanden gevangen in het beruchte Oranjerhotel in Scheveningen, en werd veroordeeld door het Duitse *Sondergericht*. Hij studeerde na zijn vrijlating illegaal en half ondergedoken verder.

Onder juristen is Van Veen ook bekend onder zijn initialen ThWvV, waarmee hij zijn annotaties onder arresten van de Hoge Raad in de *Nederlandse Juris-*

prudentie afsloot (958 in totaal). Hij publiceerde ook daarbuiten uitzonderlijk veel op het hele terrein van het strafrecht, onder meer als redacteur van belangrijke juridische tijdschriften. Van Veen schreef opvallend leesbaar, uitzonderlijk voor juristen. Hij was invloedrijk en had een uitgesproken toon met veel oog voor de strafrechtspraktijk. Hij was, vanuit zijn sociaaldemocratische overtuiging, gericht op het goed functioneren van de strafrechtspleging en op daadwerkelijke handhaving van het strafrecht.

Van Veen schreef over allerlei door de actualiteit ingegeven onderwerpen. Dat is ten dele strafrechtsgeschiedenis geworden, maar de kern van zijn publicaties, over doelen, effecten en vormgeving van de strafrechtspleging, is nog steeds van belang. Dat geldt ook voor zijn stukken over blijvende problemen, zoals het vinden van een balans tussen doelmatigheid en rechtvaardigheid, het zoeken naar juiste grenzen in aansprakelijkstelling en het omgaan met tekorten in handhaving. Hij liet zien welke vorm van wetenschapsbeoefening hij 'zinnig' vond, zijn favoriete criterium. Hij vormde met zijn vakgroep in Groningen een soort school, met een hechte en krachtige groep van juridisch-technisch georiënteerde medewerkers die hem op handen droegen. Veel studenten zijn in zijn geest opgeleid, ook buiten Groningen door zijn studieboeken. Hij heeft zodoende veel mensen gevormd die later in verschillende functies over de strafrechtspleging zouden uitwaaieren.

VRAAGSTELLING EN OPBOUW VAN DEZE BIOGRAFIE

De levensloop van Van Veen heeft bijzondere kanten. Een belangrijke hoogleraar strafrecht die in zijn jeugd geruime tijd gevangen zat en veroordeeld werd, daarna in de wederopbouw ruim twintig jaar op hoog niveau in de journalistiek werkte én een uitgesproken politieke kleur had. Wat gebeurde er in zijn leven en wie was deze man met zijn vriendelijke en gelijkmatige, maar ook gedreven en uiteindelijk afstandelijke uitstraling die zo vaak onverstoorbaar aan het schrijven was? De beschrijving van zijn leven roept bovendien vragen op naar mogelijke verbanden. Heeft zijn eigen gevangenschap nog een rol gespeeld in zijn verdere leven, ook professioneel? Hoe werkte zijn journalistieke loopbaan door in zijn werk als hoogleraar? En spannend en actueel in het licht van maatschappelijke discussies over partijpolitieke voorkeur en recht: is zijn sociaaldemocratische kleur terug te zien in zijn wetenschappelijk werk? Dat zijn vragen die in dit boek een rol spelen.

De opbouw van deze biografie is globaal chronologisch met daarbinnen accenten op bepaalde thema's. Na een korte bespreking van de jeugd van Van Veen komen in het eerste hoofdstuk zijn rechtenstudie in Utrecht en vooral Groningen en zijn leven gedurende de Tweede Wereldoorlog uitgebreider

aan bod. Dat waren voor Van Veen op persoonlijk en inhoudelijk vlak spannende en vormende jaren. Het tweede hoofdstuk behandelt de periode 1945 tot 1949 waarin hij zijn eerste professionele stappen zette: in het strafrecht (met zijn proefschrift over *Generale preventie*) en in de journalistiek (als redactiefchef van *Het Vrije Volk* in Groningen).

Na deze beginjaren vertrok hij naar Amsterdam, naar de hoofdredactie van zijn krant. Daar zou hij twintig intensieve en interessante jaren blijven. Het derde hoofdstuk behandelt de periode bij *Het Vrije Volk* waarin hij vooral als adjunct-hoofdredacteur onder Klaas Voskuil werkte. De partijkrant, zijn bijdragen daarin en bestuurlijke activiteiten in de journalistiek komen aan bod, maar ook zijn gezinsleven in Santpoort. Het vierde hoofdstuk gaat over zijn tijd als hoofdredacteur van *Het Vrije Volk*, van 1961 tot 1968. De hoofdredactionele commentaren worden hier besproken. Als hoofdredacteur van de nauw aan de Partij van de Arbeid gelieerde krant zat Van Veen midden in de politiek. De krant maakte zware tijden door, maakte zich los van de partij in een poging te overleven. Ook hijzelf kreeg het steeds moeilijker als hoofdredacteur. Het strafrecht hield hem in zijn Amsterdamse periode vooral in de avonduren bezig, hij bleef daarin ondanks zijn volle dagen actief.

Zijn tweede levenshelft begon na zijn zelf genomen ontslag als hoofdredacteur op nieuwjaarsdag 1968. Hij werd al snel hoogleraar strafrecht in Groningen waar hij de knop omzette, vol gas en zonder wrok aan het werk ging. Het waren belangrijke jaren voor de universiteit, met snel groeiende studentenaantallen, modernisering en democratisering. Voor het strafrecht waren het jaren van toenemende massaliteit, verharding en problemen. In het vijfde hoofdstuk komen verschillende kanten van zijn hoogleraarschap aan de orde, zoals zijn werk als bestuurder, docent en promotor. Ook zijn vakgroep met 'de jongens van Van Veen' en nevenactiviteiten in het strafrecht worden belicht. Hij ging in 1987 met emeritaat, maar werkte tot 1995 nog behoorlijk door.

De strafrechtelijke publicaties uit zijn hoogleraarstijd worden apart behandeld in het zesde hoofdstuk. Zo worden het overzicht en de innerlijke samenhang in dat werk duidelijker. Een aparte behandeling is ook gerechtvaardigd omdat dat schrijvende werk meer tijdloos is dan zijn andere activiteiten. Het is een rijk oeuvre dat zeker niet alleen door de omvang imponeert. Doordat Van Veen over het hele terrein van het strafrecht schreef, komen veel facetten van de strafrechtspleging voorbij. Twee belangrijke publicatievormen, editorials in de belangrijke juridische tijdschriften *Delikt en Delinkwent* en *RM Themis*, en noten onder de rechtspraak in de *Nederlandse Jurisprudentie*, worden daarbij apart besproken. Een beoordeling van en enkele grote lijnen in zijn strafrechtelijk werk sluiten dit hoofdstuk af. In het zevende hoofdstuk volgt een zoektocht naar mogelijke dwarsverbanden. Eerst gaat het over een mogelijke visie op het strafrecht binnen de sociaaldemocratie, in het alge-

meen en bij Van Veen. Daarna wordt het veelvormige verband tussen zijn journalistieke achtergrond en de strafrechtelijke publicaties besproken.

In het achtste hoofdstuk over zijn leven na zijn emeritaat staat zijn privé-leven meer op de voorgrond. Er komt veel poëzie in voor. Van Veen had als jonge man al gedichten geschreven en dat pakte hij aan het eind van zijn leven weer op. Van Veen was er zelf bescheiden en gesloten over, maar een aantal gedichten is ontroerend en belicht hem op een andere manier. Die poëzie illustreert bovendien nogmaals het belang in zijn leven van schrijven, want schrijven heeft hij zijn hele leven met overgave gedaan. In de korte afsluiting van dit boek, in het negende hoofdstuk, komt zijn voortleven als strafrechtsman aan de orde en wordt nog een keer de vraag tegen het licht gehouden wie Van Veen was. Daarna volgen nog een verantwoording van de bronnen en een aantal illustraties.

Een biograaf van Van Veen moet ook zelf proberen zo leesbaar mogelijk te schrijven. Ik heb mijn best gedaan een toegankelijk, boeiend en niet-zwaar-wichtig verhaal te schrijven. Ik heb de biografie binnen de perken willen houden. Achterin het boek is een verantwoording over de bronnen opgenomen. De structuur van het boek is deels door de chronologie, deels door de behandelde thema's bepaald.

Het boek is zeker niet alleen voor lezers met kennis van het strafrecht bedoeld. Strafrecht is bovendien geen hogere wiskunde en staat midden in de samenleving. Zijn leven en werk gaan ook over veel meer dan strafrecht, zoals over de pers, de Nederlandse samenleving en de sociaaldemocratie in de tweede helft van de twintigste eeuw.

IETS OVER DE AUTEUR

Na mijn studies psychologie (1976-1983) en rechten (1979-1982) in Groningen heb ik zelf ook in het strafrecht gewerkt. Begonnen als wetenschappelijk medewerker strafrecht, eerst aan de Universiteit van Amsterdam en daarna in Groningen, promoveerde ik in 1989. Daarna werd ik strafrechtadvocaat in Amsterdam en vervolgens hoogleraar strafrecht in Tilburg. Van 2003 tot 2023 maakte ik deel uit van de straffkamer van de Hoge Raad, de laatste zes jaar als vicepresident.

Ik heb Van Veen gekend, zoals af en toe zal blijken. Hij was hoogleraar toen ik studeerde, en na zijn emeritaat was hij in 1989 mijn promotor. Daarna hadden we, in een wat kantelende verhouding, nog incidenteel contact, vooral toen hij nauwgezet en constructief meelas met mijn concepten voor een juridisch handboek dat ik in mijn Tilburgse tijd schreef. Ons contact was plezierig en inhoudelijk, maar bleef in persoonlijk opzicht afstandelijk, van

beide kanten. Hij was ook bijna veertig jaar ouder. In dit boek noem ik hem consequent Van Veen, zoals ik hem altijd al noemde.

Ik had veel respect voor zijn werkkraft en maatschappelijke gerichtheid en voelde verwantschap met zijn politieke achtergrond. Hij inspireerde me met zijn gebrek aan opsmuk en dikdoenerij, zijn attitude om enthousiast aan te pakken en vooral zijn nadruk op schrijven, zo leesbaar mogelijk. Zijn journalistieke achtergrond vond ik spannend, ook al liet hij er bijna niets over los. Inhoudelijk was er enige afstand, ik vond hem soms te veel op gezagshandhaving en de juridische techniek gericht.

Aan het eind van mijn eigen werkzame leven zag ik kansen voor mijn lang gekoesterde wens een biografie te schrijven. Ik houd van het genre; een biografie is een bijzondere manier om naar de geschiedenis en bepaalde thema's te kijken, vanuit het perspectief van één mens. In het leven van Van Veen waren strafrecht, journalistiek en sociaaldemocratie ankers die zijn dagen in belangrijke mate bepaalden, in de spannende tweede helft van de twintigste eeuw. Zijn verhaal is boeiend.

Dat ik Van Veen heb gekend en meegemaakt, deed mij aanvankelijk aarzelen, maar bleek al snel meer een voordeel dan een nadeel te zijn. Het vergemakkelijkte de contacten met bronnen, ik kon sommige zaken beter plaatsen en het maakte het werk nog plezieriger omdat het soms ook een reis naar mijn eigen verleden werd. Ik heb me bij het schrijven van dit boek vrij gevoeld, niet belemmerd door loyaliteit, ook al is het boek onmiskenbaar uit een zekere verwantschap geschreven.

Enigszins tot mijn verbazing groeide mijn waardering voor Van Veen in de vijf jaar die ik met dit boek bezig ben geweest. Ik ging hem genuanceerder, maar daardoor echter zien: een man met ook zwakke kanten die mij soms ontroerde. Hij inspireerde nog steeds. Hoe hij kansen pakte en er opgewekt en constructief vol voor ging. Het plezier in het schrijven, zijn leven lang. De hoeveelheid en de inhoud van zijn strafrechtelijke geschriften en zijn rode draad over gezagshandhaving en de maatschappelijke functie van het strafrecht die mij in vakmatige zin meer imponeerden dan ik had verwacht. De onafhankelijkheid van geest, het bij zichzelf blijven. Het schrijven van zijn biografie hield me in veel opzichten een spiegel voor, het meest bijzondere aspect van het genre.

HOOFDSTUK 1

Een hecht, rood en ambitieus gezin, kantelpunten in de oorlog (1920-1945)

GEZIN EN AFKOMST

Over de jeugd van Van Veen, geboren op 18 maart 1920 in wat nu de gemeente Heerenveen is, zijn erg weinig gegevens voorhanden. De kernpunten uit zijn jeugd lijken gelukkig wel duidelijk. Dat hij in een hecht en warm gezin is opgegroeid, spreekt uit alles wat ik tijdens mijn onderzoek ben tegengekomen. Een gezin ook met een sterk sociaaldemocratische sfeer en met ambities die ook tot stijging op de maatschappelijke ladder leidden. Zijn naaste familie vormde een belangrijk nest voor hem, en bleef dat zijn leven lang.

Van Veen zat bijvoorbeeld zonder probleem of ongemak op de middelbare school waarvan zijn vader Meine van Veen (1893-1970) directeur was. Hij woonde, mede vanwege de oorlogsomstandigheden, harmonieus thuis totdat hij op zijn vijftienvijfde trouwde. Met zijn vader maakte hij samen direct na de bevrijding de eerste edities van *Het Vrije Volk* in Groningen. Zijn ouders woonden na hun pensionering steeds vlakbij het gezin Van Veen. Met zijn drie jaar jongere zus Toos heeft hij zijn verdere leven intensief contact gehouden. Zijn dertien jaar jongere broer Peter werd zijn beste vriend.

Bij de crematie in 1970 sprak Van Veen met dankbaarheid over zijn vader en schetste hij diens levensloop en karakter. Geboren in 1893 in Blankenham in Overijssel aan de rand van de toenmalige Zuiderzee was Meine van Veen opgegroeid ‘in een hecht boerengezin, de oudste van vijf kinderen. Op zijn veertiende jaar kreeg hij de kans onderwijzer te worden – en hij greep die kans. Zo ontgroeide hij aan Blankenham en het boerenbedrijf.’ Maar tot zijn laatste levensjaar wist zijn vader nog alles van Blankenham. En ‘hij behield zijn hele leven iets van de boeren-nuchterheid. Hij heeft veel beslissingen moeten nemen op terreinen waarop hij niet thuis was en moest afgaan op adviezen van deskundigen. (...) Met zijn nuchter, goed verstand liet hij zich niet gemakkelijk overrompelen door wie of wat dan ook.’

Lid geworden van de SDAP en Marx lezend ging zijn vader al snel in de avonduren verder studeren, zodat hij leraar aan de hbs (de hogere burger-

school, voorloper van het huidige atheneum) kon worden en later directeur van de hbs. 'Hij is met hart en ziel leraar geweest. Hij hield van les geven en hij deed dat met overtuiging. Hij kon een klas boeien en hij had vanzelfsprekend orde in zijn klas.' Vanaf 1946 ging hij voor de Partij van de Arbeid het openbaar bestuur in, waarbij zijn langdurige burgemeesterschap van Enschede hem het meest aan het hart lag.

'Het beeld dat wij, zijn kinderen, van hem hebben is niet essentieel anders dan het beeld dat velen buiten het gezin van hem bewaren. Mijn vader was een man uit één stuk, dacht ik, die zichzelf niet speelde, maar zichzelf was. Hij wás leraar, hij wás burgemeester, hij wás vader – zoals hij was. Wij leefden met hem mee. Hij vertelde veel thuis, van wat hij had beleefd. Later hebben wij wel begrepen dat in sommige gevallen, waarin het hem was gelukt iets te bereiken tegen weerstanden in, anderen iets moeten hebben verloren. Geldingsdrang is ook hem niet vreemd geweest. In zijn laatste jaren kwam er een mildheid, die ons vroeger minder opviel.'

Zijn vader had van gezelligheid gehouden, hij was ook een echte kaarter en schaker, en het woord 'opgewekt' valt een paar keer. Bij moeder stortten de kinderen hun hart uit, met vader bespraken ze veel over wat ze meemaakten en van plan waren. Maar 'waar het haast onuitsprekelijke begint, wilde hij liever niet dat er gesproken werd. Hij had een zuiver gevoel voor het moment waarop de fundamentele vragen van het menselijk bestaan aan de orde komen. Dan hield hij stil; zelden overschreed hij deze grens. Reeds wie zichzelf gaat beschouwen loopt gevaar zichzelf te verliezen, althans zijn onbevangeheid. Eén van de heel zeldzame keren dat hij zich over zichzelf tegenover mij uitliet, zei hij: misschien heb ik wel altijd boven mijn krachten gegrepen en was ik daardoor soms te gespannen.'

Het was een veelzeggende en liefdevolle karakteristiek van zijn vader, met enkele nuances. Voor wie Van Veen heeft meegemaakt, springen nogal wat gelijkenissen in het oog, zoals geldingsdrang, opgewektheid en geslotenheid. Zijn eigen zonen herkennen dat en bevestigen dat Van Veen het in wezen ook over zichzelf had – in alle opzichten.

Meine van Veen had als oudste zoon (hij had nog twee zussen en een broer) eigenlijk het boerenbedrijf in Blankenham moeten overnemen, maar hij was niet zo sterk van gestel (hij had bijvoorbeeld jeugd-tbc gehad) en klein van stuk, met kleine handen. En hij had ook niets met de boerderij. Als men in zijn jeugd naar hem op zoek was, was de kans groot dat hij met een boek in de hooiberg lag. Hij was wel goed in het taxeren van koeien. Zijn ontwikkeling ten opzichte van zijn ouderlijk huis wordt goed geïllustreerd door zijn latere rol als arbiter bij boerderijkwesties in Blankenham. Als er onenigheid was tussen familieleden of andere mensen daar, kwam hij als een soort rijdende rechter uit Enschede. Dan besliste hij hoe het moest, dat was zijn positie ge-

worden. Hij had overzicht en was onafhankelijk, evenwichtig en van zichzelf overtuigd. Hij was een heer geworden, drielijg pak, horlogeketting, regent.

Onder de kop *Enschede ziet burgemeester Van Veen node vertrekken* werd Meine van Veen in 1958 bij het afscheid na twaalf jaar burgemeesterschap in de lokale krant gekarakteriseerd als ‘een waar magistraat die zich volkomen boven de partijen wist te stellen, een zeer beminnelijk mens wiens optreden – wars als hij is van gewichtigdoenerij – steeds wordt gekenmerkt door eenvoud, een gevat spreker bovendien met humor’. Op *Parlement.com* heeft hij als veelzeggend lemma: ‘Evenwichtige Overijsselse boerenzoon, gezagsgetrouwe sociaaldemocraat, die na een succesvolle loopbaan als onderwijsmanager een bekwame, wijze burgemeester was van Enschede en daarna, na zijn pensionering, als waarnemer in Doetinchem. In de nadagen van het vierde kabinet-Drees in 1958 nog twee maanden staatssecretaris van Oorlog. Daarna veel gevraagd voorzitter van commissies en raden.’ Hij was bijvoorbeeld tot 1966, dus tot ruim na zijn pensioen, nog parttime Regeringscommissaris voor het Radiowezen (de voorloper van het huidige Commissariaat voor de media).

Meine van Veen lijkt op grond van de beschrijvingen een ambitieuze, gedreven en ook wel dominante man die soms een beetje op zijn tenen liep en van geen ophouden wist. In dit boek zal hij nog regelmatig terugkomen; hij vervulde een belangrijke rol in het leven van zijn zoon. ‘Gezagsgetrouw sociaaldemocraat’, ook dat zal vaak terugkomen.

De moeder van Van Veen was eveneens een sterk mens. Maria Geertruida (roepnaam: Mies) Gerbrands (1894-1977) was de dochter van een grote banketbakker in Arnhem. Zij kwam uit een liberaal, niet-religieus en muzikaal middenstandsgesin. Haar moeder had een duidelijke rol in het bedrijf waar ze de financiën deed. Mies ging naar de Arnhemse Meisjes Kweekschool en was lid van de Vereniging voor Vrouwenkiesrecht. In 1923 werd ze gemeenteraadslid in Velsen voor de SDAP, als eerste vrouw in die gemeente, met woningbouw in haar portefeuille. Op de fiets ging ze naar krottenwijken om te zien hoe slecht de woontoestanden waren voor de onderlaag van de toenmalige maatschappij. Daardoor kon ze aanvragen om woningen onbewoonbaar te verklaren ook beter beoordelen. Ze noemde zulke woningen ‘onverklaarbaar bewoond’, een vaker gemaakte grap. Ze had een taalgevoel dat Van Veen ook ten toon zou spreiden. Later was ze actief met het leiden van leeskringen en het geven van cursussen voor arbeidersvrouwen. Ze zou voor al die werkzaamheden nog worden geridderd.

De zonen van Van Veen omschrijven hun grootmoeder als een trots, maar ook speels mens, een moedige, opgewekte vrouw die nooit klaagde, al werd zij op latere leeftijd heftig geteisterd door reuma en andere kwalen. Trots op wat zij en haar man hadden bereikt, vol van verhalen, zeer beeldend voorgedragen. Zij kreeg op latere leeftijd ook iets spiritueels, waar de rest van de

familie niets mee had. Ze was gevoelig voor het gedachtegoed van priester Teilhard de Jardin, en volgens haar dochter Toos had zij altijd al 'een vaag religieus gevoel'.

Ook bij haar crematie, in 1977, sprak Van Veen. Hij roemde haar liefde voor man en kinderen en haar innerlijke opgewektheid. 'Zij had een zo onverwoestbaar goed humeur en zij verstond zo de kunst zich bij gedane zaken die geen keer nemen, neer te leggen dat niemand in haar buurt ontmoedigd kon blijven of bij de pakken neer bleef zitten. (...) Zij had iets ontwapenends en betrouwbaars. Zij deed zich nooit anders voor dan zij was. Door haar stabiel karakter en haar zonnig humeur was zij bijna altijd dezelfde en zichzelf. Ze was gastvrij, gul en had een romantische inslag.' Anders dan bij zijn vader ontbraken nuanceringen. Ook nu vallen enkele punten op die over hemzelf zouden kunnen gaan, zoals een stabiel karakter en gelijkmatige opgewektheid.

Meine van Veen en Mies Gerbrands ontmoetten elkaar in 1915 op het Paascongres van de Sociaal-Democratische Arbeiders Partij in Arnhem. Beiden waren ook lid van de Kwekelingen Geheelonthouders Bond, dat geeft nog een nader accent. Ze waren beiden hun eigen milieu duidelijk ontgroeid: Meines achtergrond was liberaal/hervormd en de ondernemersfamilie van Mies was liberaal. Meine liet zich uit de kerk uitschrijven toen hij uit Blankenham vertrok. In de onderwijzersclubs en geheelonthouderskringen werd hun politieke bewustzijn gevoed. Er heerste daar een idealistische sfeer, maar geen geloof in een heilstaat of de revolutie, ze zaten duidelijk in de gematigde hoek. Ze lazen niet alleen *Het Volk*, maar ook de liberale kranten het *Algemeen Handelsblad* en de *Nieuwe Rotterdamsche Courant*.

Ze trouwden op 20 september 1916 en verhuisden door het werk en vooral de carrière van Meine vaak. Via Doesburg en Breukelen gingen ze naar Schooterland, een gemeente die in 1934 zou opgaan in Heerenveen. Thijs Willem werd daar geboren op 18 maart 1920. Zijn grootvader van vaderskant heette Thijs, die van moederskant Peter Willem. De burgerlijke stand geeft als – nu niet meer te traceren – adres: Schooterland 286.

Het jonge gezin verhuisde na een paar jaar naar Santpoort toen Meine daar les ging geven. Zus Toos werd daar in 1923 geboren. Meine en Mies lieten daar in 1924 een huis bouwen aan de Middenduinerweg 28. Het geld daarvoor had Meine gekregen toen hij werd uitgekocht uit de boerderij in Blankenham. Het fraaie huis is in de beeldcollectie van de gemeente Velsen in het Noord-Hollands Archief met zes foto's vertegenwoordigd, met als omschrijving: 'Een vrijstaand woonhuis, in 1924 gebouwd voor M. van Veen, leraar aan de HBS. Architect was A.M.J. Stevenhuysen uit Haarlem, die enige jaren voorzitter is geweest van de Velsense Schoonheidscommissie. Het huis is een stijlvoorbeeld van de Amsterdamse School', waarna nog een meer ge-

detailleerde beschrijving volgt. Dit huis zou in het leven van Van Veen later nog een belangrijke rol spelen doordat hij er met zijn eigen gezin zou gaan wonen in zijn tijd bij *Het Vrije Volk* in de periode 1950 tot 1968, als huurder van zijn vader. Het huis tekent ook wel de relatieve welstand van de familie waarin hij opgroeide.

In 1930 trok het gezin voor het werk van Meine naar Hoorn, de Grote Oost 12, een 'eenvoudig' rijksmonument van drie verdiepingen. Broer Peter werd daar in 1933 geboren. Vervolgens betrokken ze in 1934 in Zwolle aan de Wipstrikkerallee 49 een groot vrijstaand huis. In Hoorn en Zwolle zat Van Veen op de hbs waarvan zijn vader directeur was, soms in de klas waarin hij les gaf. Zijn zonen verbazen zich erover dat hun vader dat probleemloos vond. 'Hij had naar eigen zeggen maar één keer ruzie met zijn vader gehad als puber. Onze vader was een brave jongen.' Zelf sprak Van Veen in 2004 over 'een harmonieuze periode, waarin het feit dat mijn vader directeur was mij voor- noch nadeel bracht'. Na de hbs heeft hij in Zwolle een jaar privéles in Latijn en Grieks gehad en is hij aansluitend in 1938 geslaagd voor het staatsexamen gymnasium.

De zonen van Van Veen hebben de indruk dat hij een harmonieuze jeugd heeft gehad. Aan de hechtheid van het gezin kunnen de vele verhuizingen en de sociaaldemocratie goed hebben bijgedragen. Geborgenheid in eigen kring was belangrijk, men was erg op elkaar gesteld. Zijn moeder verheerlijkte Thijs, hij kreeg daardoor veel zelfvertrouwen mee. Zus Toos keek tegen hem op, net als broer Peter. Toos vermeldde in haar niet gepubliceerde memoires dat de gezondheid van haar broer in zijn jeugd niet geweldig was, hij had veel last van bronchitis waarvoor de dokter geregeld kwam. Als zuigeling is hij ternauwernood gered van pylorospasmus, een gevaarlijke kramp van de maag bij mannelijke baby's. Aan de operatie zou hij levenslang grote littekens overhouden.

Het was ook wel een competitief gezin: de beste willen zijn, in het leven vooruit willen komen, elkaar met redeneringen de baas willen zijn. Peter kon wat minder goed leren – in de zin dat hij niet direct professor zou worden – en dat werd wel als afwijkend gezien. Hij werd na de landbouwschool directeur bij supermarkten in het Noorden en vervulde managementfuncties bij een bank. De standaarden lagen hoog, ook later nog. Toos schreef: 'Mijn ouders voedden mijn broers en mij op onder het motto: als je denkt dat je iets kunt, dan mag je het proberen. Je mag het doen, je mag ook terugkrabbelen. Eigen verantwoordelijkheid met een vangnet erachter.' Ze studeerde biologie, werd onder meer voorzitter van het Wereldnatuurfonds en was politiek actief, vooral binnen ds'70. Ze schreef dat bij haar afscheid als voorzitter van de Centrale Raad voor Milieuhygiëne (waarbij ook zij werd geridderd) werd gezegd dat zij de Raad 'met harde hand in een fluwelen handschoen bij elkaar had gehouden. Iets vergelijkbaars hoorde broer Thijs bij zijn afscheid van de

Centrale Raad van Advies voor het Gevangeniswezen en dit zou ook mijn vader in Enschede gehoord kunnen hebben.' Ook dit is een goede illustratie van de gezinsband en van de sfeer in het gezin.

Het zijn al met al slechts schaarse gegevens over de jeugd van Van Veen. Dat is jammer, ik zou bijvoorbeeld graag te weten zijn gekomen of hij in zijn jonge jaren vrienden had, gelukkig was, al schreef. Maar het algemene beeld vind ik duidelijk en veelzeggend. Belangrijke trefwoorden zijn: harmonieus en evenwichtig, maar ook gedreven en ambitieus, langzamerhand richting hogere middenklasse schuivend. Sterk en actief sociaaldemocratisch, de meer pragmatische hoek.

Foto's, brieven of documenten uit deze periode zijn er niet. Ik heb alleen één schoolrapport gevonden, de eindexamenlijst van de hbs B in Zwolle uit 1937. Dat document zegt wel wat. Zo is het ondertekend door zijn vader als voorzitter van de examencommissie. En het bevat eindexamencijfers voor tien vakken. Het gemiddelde is een fractie lager dan een zeven. De exacte vakken zitten daar iets onder. Een acht kreeg Van Veen voor onder meer Nederlands, terwijl dat ook zijn cijfer was voor de niet-geëxamineerde vakken staathuiskunde (nu: economie) en geschiedenis. Hij was dus een redelijk goede leerling, niet eruit springend. Zijn hoogste cijfers kreeg hij voor vakken die zijn leven zouden bepalen.

SOCIAALDEMOCRATIE IN DIE TIJD

Net voordat Van Veen werd geboren, was in november 1918 een zogenaamde oproep van Troelstra tot revolutie in Nederland verkeerd begrepen. Troelstra was toen de partijleider en voorzitter van de Tweede Kamerfractie van de SDAP. De partij had in 1918, na de invoering van het algemeen kiesrecht voor mannen, bij de Tweede Kamerverkiezingen tweeëntwintig procent van de stemmen gekregen. Na de invoering van dat recht voor vrouwen in 1922 werd dat twintig. De partij bleef in het interbellum in deze buurt scoren. Het was dus een grote partij, maar zij had een vaste rol in de oppositie. Voor de SDAP markeerde de ophef over de 'mislukte revolutie' uiteindelijk ook een keerpunt, naar een ontwikkeling van een revolutionaire partij in een hervormingsbeweging die daadwerkelijk invloed wilde uitoefenen, op plaatselijk en landelijk niveau. Naast Troelstra zijn Wibaut, Drees en Vorrink bekende namen uit deze tijd.

De klassieke speerpunten van de sociaaldemocraten waren bestrijding van ongelijkheid en verbetering van de positie van arbeiders, vooral sociaaleconomisch. Men spreekt ook over het verheffingsideaal. Ze maakten zich sterk voor invoering van het algemene kiesrecht en sociale wetgeving